

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

4. The Collection of the Numerical Discourses -
Subcommentaries (4. Aṅguttara Nikāya - Tīkā)

01. Subcommentary on the Book of the Ones (01. Ekakanipāta-
tīkā)

2. Commentary on the Chapter on Abandoning the Hindrances
(2. Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā)

PaliVerse

4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries

01. Subcommentary on the Book of the Ones

2. Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā

11. Dutiyassāti dutiyavaggassa. Ekadhammampīti ettha “ekasabhāvampī”ti iminā sabhāvatthoyaṃ dhammasaddo “kusalā dhammā”tiādīsu viyāti dassitaṃ hoti. Yadaggena ca sabhāvattho, tadaggena nissattattho siddho evāti “nissattaṭṭhena dhammo veditabbo”ti vuttaṃ. Subhanimittanti dhammapariyāyena vuttaṃ. Tañhi atthato kāmacchando vā siyā. So hi attano gahaṇākārena subhanti, tenākārena pavattanakassa aññassa kāmacchandassa nimittattā “subhanimitta”nti ca vuccati. Tassa ārammaṇaṃ vā subhanimittaṃ. Itthañhi itthākārena vā gayhamānaṃ rūpādiārammaṇaṃ “subhanimitta”nti vuccati. Ārammaṇameva cettha nimittaṃ. Tathā hi vakkhati - “subhanimittanti rāgaṭṭhāniyaṃ ārammaṇa”nti. Samuccayattho vā-saddo anekatthattā nipātānaṃ. Bhiyyobhāvāyāti punappunaṃ bhāvāya. Vepullāyāti vipulabhāvāya, vaḍḍhiyāti attho. Ajāto nijjāto. Sesapadāni tasseva vevacanāni. Kāmesūti pañcasu kāmaguṇesu. Kāmacchandoti kāmasaṅkhāto chando, na kattukamyatāchando na dhammacchando. Kāmanavasena rajjanavasena ca kāmo eva rāgo kāmarāgo. Kāmanavasena nandanavasena ca kāmo eva nandīti kāmanandī. Kāmanavasena taṇhāyanavasena ca kāmataṇhā. Ādisaddena “kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosāna”nti etesaṃ padānaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Tattha vuttanayeneva kāmatthaṃ veditvā sinehanaṭṭhena kāmasneho, pariḷāhanaṭṭhena kāmapariḷāho, mucchanatṭhena kāmamucchā, gilitvā pariniṭṭhāpanatṭhena kāmajjhosānaṃ veditabbaṃ. Kāmacchando eva kusalappavattito cittassa nīvaraṇatṭhena kāmacchandanivaraṇaṃ, soti kāmacchando. Asamudācāravasenāti asamudācārabhāvena. Ananubhūtārammaṇavasasenāti “idaṃ nāmeta”nti vatthuvaseva utvā tasmīṃ attabhāve ananubhūtassa ārammaṇassa vasena. Rūpasaddādibhedaṃ pana ārammaṇaṃ ekasmimpi attabhāve ananubhūtaṃ nāma nattheva, kimaṅgaṃ pana anādimati saṃsāre.

Yaṃ vuttaṃ - “asamudācāravaseva cā”tiādi, taṃ atisaṃkhittanti vitthārato dassetuṃ - “tatthā”tiādimāha. Tattha bhavaggahaṇena mahaggatabhavo gahito. So hi oḷārikakilesasamudācārarahito. Tajjanīyakammakatādikāle pārivāsikakāle ca caritabbāni dveasīti khuddakavattāni nāma. Na hi tāni sabbāsu avatthāsu caritabbāni, tasmā tāni na mahāvattesu antogadhānīti “cuddasa mahāvattāni”ti vuttaṃ. Tathā āgantukavattaāvāsikagamika-anumodanabhattacha-
piṇḍacārikaāraññakasenāsanajantāgharavaccakuṭiupajjhāya- saddhivihārikaācariya-
antevāsikavattānīti etāni cuddasa mahāvattāni nāmāti vuttaṃ. Itarāni pana
“pārivāsikānaṃ bhikkhūnaṃ vattaṃ paññāpessāmī”ti ārabhitvā “na
upasampādetabbaṃ, na chamāyaṃ caṅkamante caṅkame caṅkamitabba”nti vuttāni
pakatatte caritabbavattāni chasaṭṭhi, tato paraṃ “na, bhikkhave, pārivāsikena
bhikkhunā pārivāsikavuḍḍhatarena bhikkhunā saddhiṃ, mūlāyapaṭikassanārahena,
mānattārahena, mānattacārikena, abbhānārahena bhikkhunā saddhiṃ ekacchanne

āvāse vatthabba”ntiādīni pakatatte caritabbhehi anaññattā visum visum agaṇetvā pārivāsikavuḍḍhatarādīsu puggalantaresu caritabbattā tesam vasena sampiṇḍetvā ekekaṃ katvā gaṇitāni pañcāti ekasattativattāni. Ukkhepanīyakammakatavattesu vattapaññāpanavasena vuttam - “na pakatattassa bhikkhuno abhivādanam paccuṭṭhānam...pe... piṭṭhiparikammaṃ sādītābba”nti idaṃ abhivādanādīnam assādiyanam ekaṃ, “na pakatatto bhikkhu sīlavipattiyā anuddhamsetabbo”tiādīni ca dasāti evaṃ dvāsīti honti. Etesveva pana kānici tajjanīyakammakatādivattāni kānici pārivāsikādivattānīti aggahitaggahaṇena dvāvisativattanti veditabbaṃ. “Cuddasa mahāvattānī”ti vatvāpi “āgantukagamikavattāni cā”ti imesaṃ visum gahaṇam imāni abhiṇham sambhavantīti katvā. Kilesa okāsaṃ na labhati sabbadā vattappaṭipattiyamyeva byāvaṭacittatāya. Ayonisomanasikāranti aniccādīsu “nicca”ntiādīnā pavattaṃ anupāyamanasikāraṃ. Sativossagganti satiyā vissajjanam, sativirahanti attho. Evampīti vakkhamānāpekkhāya avuttasampiṇḍanattho pi-saddo.

Anusandhivasenāti pucchānusandhiādanusandhivasena. Pubbāparavasenāti pubbāparaganthasallakkhaṇavasena. Gaṇhantassāti ācariyamukhato gaṇhantassa. Sajjhāyantassāti ācariyamukhato uggahitagantham sajjhāyantassa. Vācentassāti pāliṃ tadatthañca uggaṇhāpanavasena paresam vācentassa. Desentassāti desanāvasena paresam dhammaṃ desentassa. Pakāsentassāti attano attano saṃsayatṭhāne pucchantānam yāthāvato attham pakāsentassa. Kilesa okāsaṃ na labhati rattindivam ganthakammesuyeva byāvaṭacittatāya. Evampīti vuttasampiṇḍanattho pi-saddo. Evaṃ sesesupī.

Dhutaṅgadhara hotīti vuttamevattham pakāseti “terasa dhutaṅgagūṇe samādāya vattatī”ti. Bāhullāyāti cīvarādipaccayabāhullāya. Yathā cīvarādayo paccayā bahulam uppajjanti, tathā āvattassa pavattassāti attho. Parihīnajjhānassāti jhānantarāyakarena visabhāgarūpadassanādīnā kenaci nimittena parihīnajjhānassa. Vissatṭhajjhānassāti asamāpajjanavasena pariccattajjhānassa. Bhassādīsūti ādi-saddena gaṇasaṅgaṇikaniddānavakammādiṃ saṅgaṇhāti. Sattasu vā anupassanāsūti ettha satta anupassanā nāma aniccānupassanā dukkhānupassanā anattānupassanā nibbidānupassanā virāgānupassanā nirodhānupassanā paṭinissaggānupassanā khayānupassanā vayānupassanā vipariṇāmānupassanā animittānupassanā appaṇihitānupassanā suññatānupassanā adhipaññādharmavipassanā yathābhūtañāṇadassanam ādīnavānupassanā paṭisaṅkhānupassanā vivaṭṭānupassanāti imāsu atṭhārasasu mahāvīpassanāsu ādito vuttā aniccānupassanādi-paṭinissaggānupassanāpariyantā satta. Ettha yaṃ vattabbaṃ, taṃ visuddhimaggasaṃvaṇṇanāto gahetabbaṃ.

Anāsevanatāyāti purimattabhāve jhānena vikkhambhitakilesassa kāmacchandādiāsevanāya abhāvato. Ananubhūtapubbanti tasmīṃ attabhāve ananubhūtapubbaṃ. Jātoti etasseva vevacanaṃ sañjātotiādi. Nanu ca khaṇikattā sabbadhammānam uppannassa kāmacchandassa taṅkhaṇamyeva avassaṃ nirodhasambhavato niruddhe ca tasmīṃ puna aññasseva uppajjanato ca katham tassa punappunabhāvo rāsibhāvo cāti āha - “tattha sakīṃ uppanno kāmacchando”tiādi. Atṭhānametanti akāraṇametam. Yena kāraṇena uppanno kāmacchando na nirujjhati, niruddho ca sveva puna uppajjissati, tādīsaṃ kāraṇam natthīti attho.

Rāgaṭṭhāniyanti rāgajanakaṃ. Aniccādīsu niccādivasena viparītamanasikāro, idha ayonisomanasikāroti āha - “anicce nicca”ntiādi. Ayonisomanasikāroti

anupāyamanasikāro, kusalahammappavattiyā akāraṇabhūto manasikāroti attho. Uppathamanasikāroti kusalahammappavattiyā amaggabhūto manasikāro. Saccavippaṭikūlenāti saccābhisamayassa anuñomavasena. Āvajjanātiādīnā āvajjanāya paccayabhūtā tato purimuppannā manodvārikā akusalajavanappavatti phalavohārena tathā vuttā. Tassa hi vasena sā akusalappavattiyā upanissayo hoti. Āvajjanāti bhavaṅgacittam āvajjayatīti āvajjanā. Anu anu āvajjetīti anvāvajjanā. Bhavaṅgārammaṇato aññaṃ ābhujatīti ābhogo. Samannāharatīti samannāhāro. Tadevārammaṇam attānam anubandhitvā uppajjamāno manasi karoti ṭhapetīti manasikāro. Ayaṃ vuccati ayonisomanasikāroti ayaṃ anupāyauppathamanasikāralakkhaṇo ayonisomanasikāro nāma vuccati.

12. Dutiye bhattabyāpatti viyāti bhattassa pūtibhāvena vippakārappatti viya, cittassa byāpajjananti cittassa vikārabhāvāpādanaṃ. Tenevāha - “pakativijahanabhāvo”ti. Byāpajjati tena cittam pūtikummāsādayo viya purimapakatim jahatīti byāpādo. Paṭighoyeva uparūpari uppajjamānassa paṭighassa nimittabhāvato paṭighanimittam, paṭighassa ca kāraṇabhūtam ārammaṇam paṭighanimittanti āha - “paṭighassapi paṭighārammaṇassapi etaṃ adhivacana”nti. Aṭṭhakathāyanti mahāaṭṭhakathāyam.

13. Tatiye thinatā thinam, sappipiṇḍo viya avipphārikatāya cittassa ghanabhāvo baddhatāti attho. Medhatīti middham, akammaññaabhāvena hiṃsatīti attho. “Yā tasmim samaye cittassa akalyatā”tiādīnā thinassa, “yā tasmim samaye kāyassa akalyatā”tiādīnā ca middhassa abhidhamme niddiṭṭhattā vuttam - “cittassa akammaññatā thinam, tiṇṇam khandhānam akammaññatā middha”nti. Satipi aññaṃaññāvippayoge cittakāyalahutādīnam viya cittacetāsikānam yathākkamaṃ tamtamviseso siyā, yā tesam akalyatādīnam visesapaccayatā, ayametesam sabhāvoti daṭṭhabbam. Kapimiddhassāti vuttamevattham vibhāveti “pacalāyikabhāvassā”ti. Akkhidālānam pacalabhāvam karotīti pacalāyiko, pacalāyikassa bhāvo pacalāyikabhāvo, pacalāyikattanti vuttam hoti. Ubhinnanti thinamiddhānam. “Vitthāro veditabbo”ti iminā sambandho veditabbo. Cittassa akalyatāti cittassa gilānabhāvo. Gilāno hi akalyakoti vuccati. Vinayepi vuttam - “nāham, bhante, akalyako”ti. Kālam khamatīti hi kalyam, arogatā, tassam niyutto kalyako, na kalyako akalyako. Akammaññatāti cittagelaññaśākhātova akammaññatākāro. Olīyanāti olīyanākāro. Iriyāpathūpatthambhitañhi cittam iriyāpatham sandhāretum asakkontam rukke vagguli viya khīle laggitaphāṇitavārako viya ca olīyati lambati, tassa tam ākāram sandhāya - “olīyanā”ti vuttam. Dutiyaṇam upasaggena vaḍḍhitam. Kāyassāti vedanādikkhandhattayasākhātassa nāmakāyassa. Akalyatā akammaññatāti heṭṭhā vuttanayameva. Megho viya ākāsam onayhatīti onāho. Onayhatīti ca chādeti avattharati vāti attho. Sabbatobhāgena onāhoti pariyanāho. Aratīādīnam attho vibhaṅge vuttanayeneva veditabboti tattha vuttapāḷiyā dassetum - “vuttam heta”ntiādīmāha.

Tattha pantesūti dūresu, vivittesu vā. Adhikusalesūti samathavipassanādharmesu. Aratīti ratippaṭikkhepo. Aratītāti aramanākāro. Anabhiratīti anabhiratabhāvo. Anabhiramanāti anabhiramanākāro. Ukkaṇṭhitāti ukkaṇṭhanākāro. Paritassītāti ukkaṇṭhanavaseneva paritassanā, ukkaṇṭhitasseva tattha tattha taṇhāyanāti vuttam hoti. Paritassītāti vā kampanā. Tandīti jātiālasiyam, pakatiālasiyanti attho. Tathā hi kusalakaraṇe kāyassa avipphārikatā līnatā jātiālasiyam tandī nāma, na rogautujādīhi kāyagelaññaṃ. Tandīyanāti tandīyanākāro. Tandīmanatāti tandīyā abhibhūtacittatā. Alasassa bhāvo ālasiyam, ālasiyāyanākāro ālasiyāyanā. Ālasiyāyitassa bhāvo

ālasyaīyitattam. Iti sabbehipi imehi padehi kilesavasena kāyālasīyam kathitam. Thinamiddhakāraṇānañhi rāgādikilesānaṃ vasena nāmakāyassa ālasīyam, tadeva rūpakāyassāpīti daṭṭhabbam. Jambhanāti phandanā. Punappunam jambhanā vijambhanā. Ānāmanāti purato namanā. Vināmanāti pacchato namanā. Sannāmanāti samantato namanā. Paṇāmanāti yathā tantato uṭṭhitapesakāro kismiñcīdeva gahetvā ujum kāyam ussāpeti, evam kāyassa uddham ṭhapanā. Byādhiyakanti uppanabyādhitā. Iti sabbehipi imehi padehi thinamiddhakāraṇānaṃ rāgādikilesānaṃ vasena kāyabaddhanameva kathitam. Bhuttāvissāti bhuttavato. Bhattamucchāti bhattagelaññaṃ. Balavabhattenā hi mucchāpatto viya hoti. Bhattakilamathoti bhattenā kilantabhāvo. Bhattapariḷāhoti bhattadaratho. Tasmiñhi samaye pariḷāhuppattiyā upahatindriyo hoti, kāyo jīratīti. Kāyaduṭṭhullanti bhattam nissāya kāyassa akammaññaṃ. Akalyatātiādi heṭṭhā vuttanayameva. Līnanti avipphārikatāya paṭikuṭitam. Itare dve ākārabhāvaniddesā. Thinanti sappiṇḍo viya avipphārikatāya ghanabhāvena ṭhitam. Thiyanāti ākāraniddeso. Thiyibhāvo thiyitattam, avipphāravaseneva baddhatāti attho. Imehi pana sabbehipi padehi thinamiddhakāraṇānaṃ rāgādikilesānaṃ vasena cittassa gilānākāro kathitoti veditabbo. Purimā cattāro dhammāti aratī, tandī, vijambhitā, bhattasammadoti ete cattāro dhammā. Yādā thinamiddham uppannam hoti, tadā aratīādīnampi sambhavato “upanissayakoṭiyā pana hotī”ti vuttam, upanissayakoṭiyā paccayo hotīti attho.

14. Catutthe uddatassa bhāvo uddhaccam. Yassa dhammassa vasena uddhatam hoti cittam, taṃsāmpayuttā vā dhammā, so dhammo uddaccam. Kucchitam kataṃ kukatam, duccharitam sucārītāṇca. Akatampi hi kukatameva. Evañhi vattāro honti “yam mayā na kataṃ, taṃ kukatā”nti. Evam katākatam duccharitam sucārītāṇca kukatam, taṃ ārabbhā vipphaṇṣīrasasena pavattam pana cittam idha kukatanti veditabbam. Tassa bhāvo kukkuccam. Cittassa uddhatākāroti cittassa avūpasamākārova vutto. Avūpasamalakkhaṇaṇhi uddhaccam. Yathāpavattassa katākatākāravasiṭṭhassa duccharitasucārītassa anusocanavasena virūpaṃ paṇṣīrasaṇam vipphaṇṣīro. Kukkuccassapi katākatānusocanavasena cittavikkhepabhāvato avūpasamākāro sambhavatīti āha - “cetaso avūpasamoti uddhaccakukkuccassevatam nāma”nti. Sveva ca cetaso avūpasamoti uddhaccakukkuccameva niddiṭṭham. Tañca attanova attanā sahaajātam na hotīti āha - “ayam pana upanissayakoṭiyā paccayo hotī”ti. Upanissayapaccayatā ca purimuppannavasena veditabbā.

15. Pañcame vigatā cikicchā assāti vicikicchā. Sabhāvaṃ vicinanto tāya kicchātīti vā vicikicchā.

16. Chaṭṭhe hetum vā paccayam vā na labhatīti ettha hetuggahaṇena janakam kāraṇamāha, paccayaggahaṇena anupālanakam kāraṇam. Hetunti vā upādānakāraṇam. Paccayanti saha kāraṇam vuttam. Tanti kilesam. Vivaṭṭetvā arahattam gaṇhātīti vivaṭṭābhimukham cittam pesetvā vipassanam vaḍḍhento arahattaphalam gaṇhāti. Bhikkhāya caranti etthāti bhikkhācāro, gocaragāmassetam adhivacanam, tasmīṃ bhikkhācāre. Vayam āgammāti dārabharaṇānurūpaṃ vayam āgamma. Āyūhantoti upacinanto. Aṅgārapakkanti vītaccikaṅgāresu pakkam. Kim nāmetanti bhikkhū garahanto āha. Jīvamānapetakasattoti jīvamāno hutvā “teneva

attabhāvena petabhāvaṃ pattasatto bhavissatī”ti parikkappavasena vuttaṃ. Kuṭanti pāṇiyaghaṭaṃ. Yāva dāruṇanti ativiya dāruṇaṃ. Vipāko kīdiso bhavissatīti tayā katakammaṃ āyatīṃ anubhavitabbavipāko kīdiso bhavissati.

Visaṅkharitvāti chedanabhedanādīhi vināsetvā. Dīpakamigapakkhinoti attano nisinnabhāvassa dīpanato evaṃladdhanāmā migapakkhino, yena araṇṇaṃ netvā nesādo tesāṃ saddena āgatāgate migapakkhino vadhivā gaṇhāti. Theranti cūḷapiṇḍapātikatissattheraṃ. Iddhiyā abhisaṅkharitvāti adhiṭṭhānādivasena iddhiṃ abhisaṅkharitvā. Upayogathe cetāṃ karaṇavacanaṃ. Aggipapaṭikanti accikaraṇaṃ, vipphuliṅgati attho. Passantassevāti anādare sāmivacanaṃ. Tassa therassāti tassa milakkhatissattherassa. Tassāti tassā aggipapaṭikāya. Paṭibalassāti uggahaṇasajjhāyādīsu paṭibalassa. Dukkhaṃ upanīsa kāraṇametissāti dukkhūpanisā, dukkhanibandhanā dukkhaḥetukā saddhāti vuttaṃ hoti. Vattamukhena kammaṭṭhānassa kathitattā “vattasīse ṭhatvā”ti vuttaṃ. Palālavaraṇakanti palālapuṇjaṃ.

Ārambhathāti samathavipassanādīsu vīriyaṃ karotha. Nikkamathāti kosajjato nikkhamatha, kāmaṇaṃ vā paṇūdanāya nikkhamatha, ubhayenapi vīriyameva vuttaṃ. Vīriyāñhi ārambhanakavasena ārambho, kosajjato nikkhamanavasena “nikkamo”ti vuccati. Yuṇjatha buddhasāsaneti buddhassa bhagavato pariyattipaṭipattipaṭivedhasaṅkhāte tividhasāsane yuṇjatha yogaṃ karotha. Evamanuyuṇjantā maccuno senaṃ dhunātha viddhaṃsetha. Tattha maccuno senanti

“Kāmā te paṭhamā senā, dutiyā arati vuccati;
Tatiyā khuppipāsā te, catutthī taṇhā pavuccati.

“Pañcamaṃ thinamiddhaṃ te, chaṭṭhā bhīrū pavuccati;
Sattamī vicikicchā te, makkho thambho te aṭṭhamo.

“Lābho siloko sakkāro,
Micchāladdho ca yo yaso;
Yo cattānaṃ samukkaṃse,
Pare ca avajānāti.

“Esā namuci te senā, kaṇhassābhīppahārīnī;
Na naṃ asūro jināti, jetvā ca labhate sukha”nti. -

Evamāgataṃ kāmādivhedāṃ maccuno senaṃ. Ettha ca yasmā āditova agāriyabhūte satte vatthukāmesu kilesakāmā mosayanti, te abhibhuyya anagāriyabhāvaṃ upagatānaṃ pantesu senāsanesu aññataraññataresu vā adhikusalesu dhammesu arati uppajjati. Vuttañhetā - “pabbajitena kho, āvuso, abhirati dukkarā”ti. Tato te parappaṭibaddhajīvikattā khuppipāsā bādhati, tāya bādhitānaṃ pariyesanataṇhā cittaṃ kilamayati. Atha nesāṃ kilantacittānaṃ thinamiddhaṃ okkamati, tato visesamanadhigacchantānaṃ durabhisambhavesu araṇṇavanapatthesu pantesu senāsanesu viharataṃ utrāsasaññitā bhīrū jāyati. Tesāṃ ussaṅkitaparisaṅkitānaṃ dīgharattaṃ vivekarasamanassādayamānānaṃ viharataṃ “na siyā nu kho esa maggo”ti paṭipattiyaṃ vicikicchā uppajjati. Taṃ vinodetvā viharataṃ appamattakena visesādhigamena mānamakkhathambhā jāyanti. Tepi vinodetvā viharataṃ tato adhikataṃ visesādhigamaṇaṃ nissāya lābhasakkārasilokā uppajjanti. Lābhādīhi

mucchitvā dhammappatirūpakāni pakāsento micchāyasam adhigantvā tattha tñitā jātīādīhi attānam ukkaṃsenti, param vambhenti, tasmā kāmādīnam paṭhamasenādhībhāvo veditabbo. Naḷāgāranti naḷehi vinaddhatiṇacchannageham.

Vihassatīti uggahaṇasajjhāyanamanasikārādīhi viharissati. Jātisaṃsāranti punappunam jātisaṅkhātasam sāravaṭṭam. Dukkassantam karissatīti dukkhassa antasaṅkhātam nibbānam sacchikarissati. Palālapuñjāhanti palālapuñjam ahanti padacchedo. Tatiyam tñānanti anāgāmiphalam sandhāya vadati.

Tivassabhikkhukāleti upasampadato tñi vassāni assāti tivasso, tivasso ca so bhikkhu cāti tivassabhikkhu, tassa, tena vā upalakkhito kālo tivassabhikkhukālo, tasmim. Yadā so tivasso bhikkhu nāma hoti, tadāti vuttam hoti. Kammam karotīti bhāvanākammam karoti. Ganthakammanti ganthavisayam uggahaṇādikammam. Piṇḍāpacitim katvāti antovasse temāsam dinnapiṇḍassa kilesakkhayakaraṇena apacitim pūjam katvā. Piṇḍāpacitim karonto hi bhikkhu yehi attano yo piṇḍapāto dinno, tesam tassa mahapphalabhāvam icchanto attano santānameva kilesakkhayakaraṇena visodhetvā arahattam gaṇhāti.

Mahābhūtīti ettha pūjāvacaṇo mahantasaddo, bhūtīti ca nāmekadesena tissabhūtītheram ālapati. Bhavati hi nāmekadesenapi vohāro yathā “devadatto datto”ti. Mahābhūtīti vā piyasamudāhāro, so mahati bhūti vibhūti puññaññādisampadā assāti mahābhūti. Channam sepaṇṇigacchamūlanti sākāpalāsādīhi channam ghanacchāyam sepaṇṇigacchamūlam. Asubhakammaṭṭhānam pādakam katvāti kesādiasubhakoṭṭhāsabhāvanāya paṭiladdham upacārasamādhim appanāsamādhim vā pādakam katvā. Asubhavisayam upacārajjhānādikammamevettha upari pavattetabbabhāvanākammassa kāraṇabhāvato tñānanti kammaṭṭhānam.

Sahassadvisahassasaṅkhāmattattā “mahāgaṇe”ti vuttam. Attano vasanaṭṭhānato therassa santikam gantvāti attano vasanaṭṭhānato ākāsena gantvā vihārasamīpe otarivā divāṭṭhāne nisinnattherassa santikam gantvā. Kim āgatosīti kimkāraṇā āgatosi. Sabbesu rattidivasabhāgesu okāsam alabhantoti so kira thero “tuyham okāso na bhavissati, āvuso”ti vuttepi “vitakkamālake tñitakāle pucchissāmi, bhante”ti vatvā “tasmim tñāne aññe pucchissantī”ti vutte “bhikkhācāramagge, bhante”ti vatvā “tatrāpi aññe pucchantī”ti vutte dupaṭṭānivāsanaṭṭhāne, saṅghātipārupanaṭṭhāne, pattaniharaṇaṭṭhāne, gāme caritvā āsanāsālāya yāgupītakāle, bhanteti. Tatthāpi therā attano kaṅkham vinodenti, āvusoti. Antogāmato nikkhamanakāle pucchissāmi, bhanteti. Tatrāpi aññe pucchanti, āvusoti. Antarāmagge, bhanteti. Bhojanasālāya bhattakiccapariyosāne, bhante. Divāṭṭhāne pādadhovanakāle, bhanteti. Tato paṭṭhāya yāva aruṇā apare pucchanti, āvusoti. Dantakaṭṭham gahetvā mukhadhovanattham gamanakāle, bhanteti. Tadāpi aññe pucchantīti. Mukham dhovitvā āgamanakāle, bhanteti. Tatrāpi aññe pucchissantīti. Senāsanam pavisitvā nisinnakāle, bhanteti. Tatrāpi aññe pucchanti, āvusoti. Evaṃ sabbesu rattidivasabhāgesu yācamāno okāsam na labhi, tam sandhāyetam vuttam - “evaṃ okāse asati maraṇassa katham okāsam labhissathā”ti. Bhante, nanu mukham dhovitvā senāsanam pavisitvā tayo cattāro pallaṅke uñhāpetvā yonisomanasikārakammam karontānam okāsalābhena bhavitabbam siyāti adhippāyena vadati. Maṇivaṇṇeti indanīlamaṇivaṇṇe.

Ghaṭentassevāti vāyāmantasseva. Visuddhipavāraṇanti “parisuddho aha”nti evaṃ pavattaṃ visuddhipavāraṇaṃ. Arahantānameva hesā pavāraṇā. Kāḷakaṃ vāti mahantaṃ kāḷakaṃ sandhāya vadati, tilako vāti khuddakaṃ sandhāya. Ubhayenapi sīlassa parisuddhabhāvameva vibhāveti.

Padhānakammikāti padhānakamme niyuttā. Laddhamagganti laddhūpāyaṃ, paṭhamameva laddhūpadesanti vuttaṃ hoti. Apattānīti chaḍḍitāni. Alābūneva sārādeti saradakāle vātātapahatāni tattha tattha vippakiṇṇaalābūni viya. Kāpotakānīti kapotakavaṇṇāni. Tāni disvāna kā ratīti tāni evarūpāni aṭṭhīni disvā tumhākaṃ kā nāma rati, nanu appamattakāpi rati kātuṃ na vaṭṭatīyevāti attho. Dutiyakathaṃ akathitapubboti attano vuḍḍhatarena saddhiṃ vuttavacanassa paccaṇīkaṃ dutiyakathaṃ akathitapubbo.

Tadaṅgena, tadaṅgassa pahānaṃ tadaṅgappahānaṃ. Yañhi rattibhāge samujjalitena dīpena andhakārassa viya tena tena vipassanāya avayavabhūtena ñāṇaṅgena paṭipakkhavaseneva tassa tassa pahātabbadhammassa pahānamidaṃ tadaṅgappahānaṃ nāma. Yathā kāmacchandādayo na cittaṃ pariyuṭṭhāya tiṭṭhanti, evaṃ pariyuṭṭhānassa nisedhanaṃ appavattikaraṇaṃ vikkhambhanaṃ vikkhambhanappahānaṃ. Yañhi sasevāle uduke pakkhittena ghaṭena sevālassa viya tena tena lokiyasamādhinā nīvaraṇādīnaṃ paccaṇīkadhammānaṃ vikkhambhanamidaṃ vikkhambhanappahānaṃ nāma. Sammā upacchijjanti etena kilesāti samucchedo, pahīyanti etena kilesāti pahānaṃ, samucchedasaṅkhātāṃ pahānaṃ niravasesappahānanti samucchedappahānaṃ. Yañhi asanivicakkābhihatassa rukkhassa viya ariyamaggañāṇena saṃyojanādīnaṃ dhammānaṃ yathā na puna vattanti, evaṃ pahānamidaṃ samucchedappahānaṃ nāma. Paṭippassambhati vūpasammati kilesadaratho etāyāti paṭippassaddhi, phalaṃ, sāyeva pahānanti paṭippassaddhippahānaṃ. Sabbe kilesā sabbasaṅkhatā vā nissaranti apagacchanti etenāti nissaraṇaṃ, nibbānaṃ, tadeva pahānanti nissaraṇappahānaṃ. Paṭippassambhayamānanti paṭippassambhaṃ kilesavūpasamaṃ kurumānaṃ. Lokiyalokuttarehīti tadaṅgavikkhambhanappahānānaṃ lokiyattā, itaresaṃ lokuttarattā vuttaṃ.

Nimīyati phalaṃ etena uppajjanaṭṭhāne pakkhipamānaṃ viya hotīti nimittaṃ, kāraṇassetāṃ adhivacanaṃ. Asubhassa nimittaṃ, asubhameva vā nimittanti asubhanimittaṃ. Asubhanissitampi hi jhānaṃ nissite nissayavohārena asubhanti voharīyati yathā “mañcā ukkuṭṭhiṃ karonti”ti. Tenevāha - “dasasu asubhesu uppannaṃ sārammaṇaṃ paṭhamajjhāna”nti. Anicce aniccantiādinā nayena vuttassāti iminā catubbidhaṃ yonisomanasikāraṃ dasseti. Heṭṭhā cettha idha ca catubbidhassa ayonisomanasikārassa yonisomanasikārassa ca gahaṇaṃ niravasesadassanattaṃ katanti daṭṭhabbaṃ. Tesu pana asubhe “asubha”nti manasikāro idhādhippeto, tadanukūlattā vā itaresampi gahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ.

Ekādasasu asubhesu paṭikūlākārassa uggaṇhanaṃ, yathā vā tattha ugghanimittaṃ uppajjati, tathā paṭipatti asubhanimittassa uggaḥo. Upacārappanāvahāya asubhabhāvanāya anuyuñjanaṃ asubhabhāvanānuyogo. Bhojane mattaññuno thinamiddhābhibhavābhāvā otāraṃ alabhamāno kāmacchando pahīyatīti vadanti. Bhojananissitaṃ pana āhāre paṭikūlasaṅgaṃ, tabbipariṇāmassa tadādhārassa tassa ca udariyabhūtassa asubhatādassanaṃ, kāyassa ca āhāraṭṭhitikatādassanaṃ yo uppādeti, so visesato bhojane pamāṇaṇṇū nāma, tassa ca kāmacchando pahīyateva. Dasavidhañhi asubhanimittanti pākaṭavasena vuttaṃ. Kāyagatāsatiṃ pana gahetvā

ekādasavidhampi asubhanimittam veditabbam.

Abhutvā udakam piveti pānīyassa okāsadānattham cattāro pañca ālope abhutvā pānīyam piveyyāti attho. Tena vuttam - “catunnam pañcannam ālopānam okāse satī”ti. Abhidhammaṭṭikākārena panettha “cattāro pañca ālope, bhutvāna udakam pive”ti pāṭham parikappetvā aññathā attho vaṇṇito, so aṭṭhakathāya na sameti. Asubhakammikatissatthero dantaṭṭhidassāvī.

17. Sattame mijjati hitapharaṇavasena siniyhatīti mitto, hitesī puggalo, tasmim mitte bhavā, mittassa vā esāti mettā, hitesitā. Tattha “mettā”ti vutte appanāpi upacāropi vaṭṭati sādharmaṇavacanabhāvatoti āha - “mettāti ettāvatā pubbabhāgopi vaṭṭatī”ti. Api-saddo appanam sampiṇḍeti. Appanam appattāya mettāya suṭṭhu mucchanassa abhāvato cetovimuttīti “appanāva adhippetā”ti vuttam.

Sattesu mettāyanassa hitūpasamhārassa uppādanam pavattanam mettānimittassa uggaho. Paṭhamuppanno mettāmanasikāro parato uppajjanakassa kāraṇabhāvato mettāmanasikārova mettānimittam. Kammamyeva sakam etesanti kammassakā, sattā, tabbhāvo kammassakatā, kammaḍāyādatā. Dosamettāsu yāthāvato ādīnavānisamsānam paṭisaṅkhānavīmaṃsā idha paṭisaṅkhānam.

Mettāvihārīkalyāṇamittavantatā idha kalyāṇamittatā.

Odissakaanodissakadisāpharaṇānti attaatiyamaṃjhattaverivasena odissakatā, sīmāsambhede kate anodissakatā, ekādidisāpharaṇavasena disāpharaṇatā mettāya uggahaṇe veditabbā. Vihāraracchagāmaḍivasena vā odissakadisāpharaṇam. Vihārādiuddesarahitam puratthimādidisāvasena anodissakadisāpharaṇam. Evaṃ vā dvidhā uggahaṇam sandhāya - “odissakaanodissakadisāpharaṇa”nti vuttam. Uggaho ca yāva upacārā daṭṭhabbo. Uggahitāya āsevanā bhāvanā. Tattha sabbe sattā, pāṇā, bhūtā, puggalā, attabhāvapariyāpannāti etesam vasena pañcavidhā. Ekekasmiṃ averā hontu, abyāpajjhā, anīghā, sukhī attānam pariharantūti catudhā pavattito vīsatividhā anodhisoparaṇā mettā. Sabbā itthiyo, purisā, ariyā, anariyā, devā, manussā, vinipātikāti sattādhikaraṇavasena pavattā sattavidhā aṭṭhavīsatividhā vā, dasahi disāhi disādhikaraṇavasena pavattā dasavidhā ca, ekekāya vā disāya sattādiitthādiaverādibhedena asītādhikacatusatappabhedā ca odhisoparaṇā veditabbā. Mettam bhāventassāti mettājhānam bhāventassa. Tvam etassa kuddhotiādi paccavekkhaṇāvidhidassanam. Appaṭicchitapahēnakam viyāti asappaṭicchitapaṇṇākāram viya. Paṭisaṅkhāneti vīmaṃsāyam. Vattaniaṭaviyam attaguttattherasādisa.

18. Aṭṭhame kusaladhammasappaṭipattiyā paṭṭhapanasabhāvatāya tappaṭipakkhānam visosanasabhāvatāya ca ārambhadhātuādito pavattavīriyanti āha - “paṭhamārambhavīriya”nti. Yasmā paṭhamārambhamattassa kosajjavidhamanam thāmagamanañca natthi, tasmā vuttam - “kosajjato nikkhantattā tato balavatara”nti. Yasmā pana aparāparuppattiyā laddhāsevanam uparūpari visesam āvahantaṃ ativiya thāmagatameva hoti, tasmā vuttam - “param param ṭhānam akkamanato tatopi balavatara”nti. Panūdanāyāti nīharaṇāya. Yathā mahato palighassa ugghāṭakajanassa mahanto ussāho icchitabbo, evamidhāpīti “nikkamo cetaso palighugghāṭanāyā”ti vuttam. Mahāparakkamo eva parena katam bandhanam chindeyya, evamidhāpīti vuttam - “parakkamo cetaso bandhanacchedanāyā”ti.

Āraddham saṃsādhitaṃ paripūritaṃ vīriyaṃ etassāti āraddhavīriyo, nipphannavīriyo, āraddham paṭṭhapitaṃ vīriyaṃ etassāti āraddhavīriyo. Vīriyārambhappasutoti āha - “āraddhavīriyassāti paripuṇṇavīriyassaceva paggaḥitavīriyassa cā”ti.

Catudosāpagatanti atilīnatādīhi catūhi dosehi apagataṃ. Catudosāpagatattameva vibhāveti “na ca atilīna”ntiādinā. Atilīnañhi bhāvanācittaṃ kosajjapakkhikaṃ siyā, atipaggahitañca uddhaccapakkhikaṃ. Bhāvanāvīthiṃ anajjhogāhetvā saṅkocāpatti atilīnatā. Ajjhogāhetvā antosaṅkoco ajjhattaṃ saṃkhittatā. Atipaggahitatā accāraddhavīriyatā. Bahiddhā vikkhittatā bahivisaṭṭavittakkānudhāvanā. Tadeva vīriyaṃ caṅkamādikāyikappayogāvahaṃ kāyikaṃ, tadanñhaṃ cetasaṃ. Rattidivassa pañca koṭṭhāseti pubbaṇhasāyanhapaṭhamamajjhimapacchimayāmasaṅkhāte pañca koṭṭhāse. Tadubhayampīti kāyikaṃ cetasaṃ pañca vīriyaṃ. Milakkhatissattherassa mahāsīvattherassa ca vatthu heṭṭhā dassitameva.

Pītimallakattherassa vatthu pana evaṃ veditabbaṃ. So kira gihikāle mallayuddhāya āhiṇḍanto tīsu rajjesu paṭākaṃ gahetvā tambapaṇṇidīpaṃ āgamma rājānaṃ disvā raññā katānuggaho ekadivasaṃ kilañcakāsanāsālādvārena gacchanto “rūpaṃ, bhikkhave, na tumhākaṃ, taṃ pajahatha, taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati”ti natumhā kavaggaṃ sutvā cintesi - “neva kira rūpaṃ attano, na vedanā”ti. So taṃyeva aṅkusaṃ katvā nikkhamitvā mahāvihāraṃ gantvā pabbajjaṃ yācitvā pabbajito upasampanno dvemātikā paguṇaṃ katvā tiṃsa bhikkhū gahetvā avaravāliyaanḡaṇaṃ gantvā samaṇadhammaṃ akāsi. Pādesu avahantesu jaṇṇukehi caṅkamati. Tameva rattim eko migaluddako “migo”ti maññaṃ māno pahari, satti vinivijjhātvā gatā. So taṃ sattim harāpetvā pahāramukhāni tiṇavaṭṭiyā pūrāpetvā pāsāṇapiṭṭhiyaṃ attānaṃ nisīdāpetvā okāsaṃ kāretvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā ukkāsitassaddena āgatānaṃ bhikkhūnaṃ byākaritvā imaṃ udānaṃ udānesi -

“Bhāsitaṃ buddhasetṭhassa, sabbalokaggavādino;
Na tumhākaṃ idaṃ rūpaṃ, taṃ jaheyyātha bhikkhavo.

“Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino;
Uppajjitvā nirujjhanti, tesāṃ vūpasamo sukho”ti.

Kuṭumbiyaputtatissattherassapi vatthu evaṃ veditabbaṃ. Sāvatthiyaṃ kira tisso nāma kuṭumbiyaputto cattālīsa hirañṇakoṭṭiyo pahāya pabbajitvā agāmake araññe viharati, tassa kaniṭṭhabhātubhariyā “gacchatha, naṃ jīvitaṃ voropethā”ti pañcasate core pesesi, te gantvā therāṃ parivāretvā nisīdiṃsu. Thero āha - “kasmā āgatattha upāsakā”ti? Taṃ jīvitaṃ voropessāmāti. Pāṭibhogaṃ me upāsakā gahetvā ajjekarattim jīvitaṃ dethāti. Ko te, samaṇa, imasmim ṭhāne pāṭibhogo bhavissatīti? Thero mahantaṃ pāsāṇaṃ gahetvā ūruṭṭhīni bhinditvā “vaṭṭati upāsakā pāṭibhogo”ti āha. Te apakkamitvā caṅkamanasīse aggiṃ katvā nipajjiṃsu. Therassa vedanaṃ vikkhambhetvā sīlaṃ paccavekkhato parisuddhasīlaṃ nissāya pītipāmojjaṃ uppajji. Tato anukkamena vipassanaṃ vaḍḍhento tiyāmarattim samaṇadhammaṃ katvā aruṇuggamane arahattaṃ patto imaṃ udānaṃ udānesi -

“Ubho pādāni bhinditvā, saññāpessāmi vo ahaṃ;
Aṭṭiyāmi harāyāmi, sarāgamaraṇaṃ ahaṃ.

“Evāhaṃ cintayitvāna, yathābhūtaṃ vipassisaṃ;
Sampatte aruṇuggamhi, arahattaṃ apāpuṇi”nti.

Atibhojane nimittaggāhoti atibhojane thinamiddhassa nimittaggāho, “ettake bhutte taṃ bhojanaṃ thinamiddhassa kāraṇaṃ hoti, ettake na hotī”ti thinamiddhassa kāraṇākāraṇaggāho hotīti attho. Byatirekavasena cetam vuttaṃ, tasmā ettake bhutte taṃ bhojanaṃ thinamiddhassa kāraṇaṃ na hotīti bhojane mattaññutāva atthato dassitāti daṭṭhabbam. Tenāha - “catupañca...pe... taṃ na hotī”ti. Divā sūriyālokanti divā gahitanimittaṃ sūriyālokaṃ rattiyaṃ manasikarontassapīti evamettha attho veditabbo. Dhutaṅgaṇaṃ vīriyanissitattā vuttaṃ - “dhutaṅganissitasappāyakathāyapī”ti.

19. Navame jhānena vā vipassanāya vā vūpasamitacittassāti jhānena vā vipassanāya vā avūpasamakarakilesavigamanena vūpasamitacittassa. Kukkuccampi katākatānusocanavasena pavattamānaṃ cetaso avūpasamāvahatāya uddhaccena samānalakkhaṇanti ubhayassa pahānakāraṇaṃ abhinnaṃ katvā vuttaṃ. Bahussutassa ganthato atthato ca suttādīni vicārentassa tabbahulavihārino atthavedādippaṭilābhasambhavato vikkhepo na hoti. Yathā vidhippaṭipattiyā yathānurūpapattikārappavattiyā ca vikkhepo ca katākatānusocanañca na hotīti “bāhusaccenapi uddhaccakukkuccaṃ pahīyatī”ti āha. Yadaggena bāhusaccena uddhaccakukkuccaṃ pahīyati, tadaggena paripucchakatāvinayappakataññutāhipi taṃ pahīyatīti daṭṭhabbam. Vuddhasevitā ca vuddhasīlitaṃ āvahatīti cetaso vūpasamakarattā “uddhaccakukkuccappahānakārī”ti vuttaṃ, vuddhataṃ pana anapekkhitvā kukkuccavinodakā vinayadharā kalyāṇamittāti vuttāti daṭṭhabbam. Vikkhepo ca pabbajitānaṃ yebhuyyena kukkuccahetuko hotīti “kappiyākappiyaparipucchābahulassā”tiādīnā vinayanayeneva paripucchakatādayo niddiṭṭhā.

20. Dasame bahussutānaṃ dhammasabhāvāvabodhasambhavato vicikicchā anavakāsā evāti āha - “bāhusaccenapi...pe... vicikicchā pahīyatī”ti. Kāmaṃ bāhusaccaparipucchakatāhi sabbāpi aṭṭhavatthukā vicikicchā pahīyati, tathāpi ratanattayavicikicchāmūlikā sesavicikicchāti āha - “tīṇi ratanāni ārabha paripucchābahulassapī”ti. Ratanattayaguṇāvabodhehi “satthari kaṅkhatī”tiādivicikicchāya asambhavoti. Vinaye pakataññutā “sikkhāya kaṅkhatī”ti vuttāya vicikicchāya pahānaṃ karotīti āha - “vinaye ciṇṇavasībhāvassapī”ti. Okappaniyasaddhāsaṅkhātāadhimokkhabahulassāti saddheyyavatthuno anuppavisanasaddhāsaṅkhātāadhimokkhena adhimuccanabahulassa. Adhimuccanañca adhimokkhuppādanamevāti daṭṭhabbam. Saddhāya vā taṃninnapoṇatā adhimutti adhimokkho. Nīvaraṇānaṃ paccayassa ceva paccayaghātassa ca vibhāvitattā vuttaṃ - “vaṭṭavivaṭṭaṃ kathita”nti.

Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Ṭīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries. 01. Subcommentary on the Book of the Ones. 2. Commentary on the Chapter on Abandoning the Hindrances Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org